

RECONSTRUCTION AND INTERACTION OF SLAVIC EURASIA AND ITS NEIGHBORING WORLDS

ED. BY IEDA, OSAMU – UGAMA, TOMOHIKO

Sapporo, Slavic Research Center, Hokkaido University, 2006. 368 p.

A kötet kiadásának apropója a magyar országgyűlésben 2000-ben megszavazott és a külföldi negatív kritika nyomán 2003-ban módosított magyar státustörvény, amely a külföldi magyarok és Magyarország kapcsolatait próbálta rendezni. Persze az egyes tanulmányok nem a törvény magyarázatát vagy kritikáját adják, hanem a nagy kelet-európai problémát, a nemzeti kérdést járják körül, valamint ennek kapcsán a történelem térbeli megjelenésének kérdéseit. A külföldi és japán szerzők tanulmányait a szerkesztők három nagyobb csoportba osztották be.

Az első tematikai egység (a területi megközelítés lehetőségei) egy orosz szerző munkájával indul. *Alekszej D. Voszkresszenszkij* az oroszországi régió kutatásról és a mai módszertani megközelítésekről számol be: a történeti hagyománytól a társadalomtudományi magyarázatig fejlődő módszer bemutatásával. A régiót mint több államot összefogó magasabb szempontú megközelítést fogja fel, elsősorban orosz, de más országokban megjelent tanulmányok alapján. A tanulmány a felosztás különböző kritériumait veszi sorra. A „tisztá” történeti megközelítés az államok közötti diplomáciai, kereskedelmi és kulturális kapcsolatok szerinti értelmezést különbözteti meg. Nagy jelentőséget tulajdonít ezen belül a határ menti területeknek. A másik kritérium a civilizációs fok, amelyet egy állam elért; ebben a diplomáciai kapcsolat szerepe jelentős, s ez önmagában is lehet a felosztás alapja. Fontos szerepet tölt be az egyik országról a másikban kialakult kép, netán sztereotípiák. A strukturalista megközelítés egyik formája az, amely a sok tényező által kialakított egyensúlyt vizsgálja, de a hagyományos kapcsolat mellett a politikai gazdaságtani szempontok is figyelembe veendőek. A sok szempontú megközelítés különböző tudományágak szerint működik. Ez az egyensúlyra figyelő megközelítés új, még sok kutatást igényel.

A liverpooli Közép- és Kelet-Európa Intézetben dolgozó *Nigel Swain* a mezotérségi (közepes nagyságú térségi) megközelítést külön is kidolgozza. A szláv-ázsiai megatérségen belül három mezotérséget különböztet meg: Kelet-Európát, Közép-Euráziát és a Távols-Keletet Szibériával. A szocializmus bukása utáni korszakban az európaizálódás folyamatát vizsgálja. Példaként a bulgáriai és a romániai helyi

kormányzat jellegét veti össze, funkciójuk, teendőik szerint. Egyik országban sem volt korábban kifejlődött tényleges önkormányzat, ezért a fordulat után sem látták szükségesnek a mélyreható közigazgatási reformot. A szerző a reform ügyében széles körben interjúkat készített, és ezek alapján úgy látja, hogy a vidéki, mezőgazdasági körzetekben működő önkormányzatok reformját érdemben nem valósították meg.

Ieda Osamu egyfajta kelet-európai öntudat elzöményeit vizsgálja, és ezt a közép-európai tudatban találja meg. Konkrétan a közép-európai vámunió eszméjének a kibontakozását mutatja be. Ezt akár az új Európa mintájának is lehetne tekinteni. A magyar agráriusokat már a 19. század vége óta foglalkoztatta, egy összeurópai vámuniót képzeltek el. Később a fennálló körülményeket látván ugyan csak közép-európainak tervezték, szövetségekre alapozva, de sohasem próbálták megvalósítani. A magyarországi németek számára a kérdés nem volt lényeges.

Ildar Gabdráfikov és *Henry E. Hole* az oroszországi és ezen belül a baskíriai változások mérlegét igyekeznek megvonnai. Hole úgy látja – nem egyedül persze –, hogy Oroszországban az átalakulás egy patrimonialis prezidencializmust eredményezett. Az elnök, akit választanak, szétosztja hívei között az állami és egyéb jövedelmező funkciókat. Azt a rendszert, ami Oroszországban a változások nyomán kialakult, nevezték már neopatrimonialis rezsimnek, központosított caciquizmusnak, ami a szultanátushoz is közel áll. Ezt Oroszországban Murtag Rahimov baskír elnök képviseli 2003-as megválasztása óta. Szakított addigi pártjával, elhagyta Jelcint, úgy nyerte meg az elnökválasztást 2003-ban. De Rahimov is kezdte elveszíteni az uralmát az állami élet egyes szektorai felett az ellenőrzésben. Putyin támogatásával a gazdasági életben új elitek alakultak ki.

Regionális integráció Közép-Kelet-Európában és Romániában a kötet második részének az összefoglaló címe. *Constantin Iordachi* a kettős állampolgárság kérdését Kelet-Közép-Európa és Magyarország vonatkozásában vizsgálja az etnikai feszültségek szempontjából. Röviden bemutatja a nyugat-európai helyzetet. Itt az államok részéről erős volt az ellenállás a kettős állampolgársággal szemben, mert úgy tekintik, mint beavatkozást egy másik ország belügyeibe. Ennek ellenére bizonyos mértékben itt is terjed a jelenség. 1986-ban már közel egymillió francia–algériai kettős állampolgár volt. Az ENSZ is legalizálta a különböző állampolgárságú házastársak esetében. Újabbban az államot cserélőknek, azaz egy más államba áttelepülőknél megengedik a kettős állampolgárságot, még Amerikában is (Mexikó, USA). Kelet-Európában főképp a nemzeti összetartozás (képzelt közösségek) megléte miatt van jelen, és annak a következménye, hogy a politikai jogok tere kiszélesedett. Kelet-Európában a kommunizmus bukása után vált szükségessé a kettős állampolgárság rendezése, különösen Csehszlovákia és Jugoszlávia felbomlása után. De komoly nehézségeket és feszültségeket is okoz a jogoszláv utóállamok, továbbá különösen Oroszország és Ukrajna között. Románia viszont könnyen elérhetővé teszi a román állampolgárság megszerzését. A 2001. évi státustörvény a magyar nemzetiségű külföldiek számára több előnyt biztosít. A külföldön élő kisebbségekkel a kulturális kapcsolattartás az általánosan elfogadott. Az egyes országokban a tényleges helyzet szabta meg a rendezés módját.

Kántor Zoltán Magyarországot, a romániai magyarok és Románia viszonyát mutatja be a regionális és nemzeti identitás szempontjából. Végigtekinti a nacionalizmus különböző meghatározásait, majd áttekintést ad a kelet-európai fejleményekről az első világháborútól kezdve. A romániai magyar kisebbség erőteljesen támogatta a nemzeti identitás kibontakozását. Az adott téma kapcsán a szerző kifejti nézeteit a kisebbségek erősödő nemzeti tudatosságáról. Az egyes országok kisebbségi törvényhozását is összehasonlítja. A státustörvényt a posztkommunista nemzetépítés jelenségének tekinti.

Steven D. Roper azt mutatja be, hogyan szolgálta Moldáviában a köznevelés a moldáviai identitás formálását az 1990-es években. Az identitás kialakítása tekintetében fontos tényező viszont, hogy a lakosság jelentős része az orosz nyelvet használja a mindennapi érintkezésben. Felvetődött az is, hogy az orosz nyelvvizitást Moldávia állami nyelvévé a moldáviai mellett. Az identitás formálásában persze a történelem tanításának nagy szerepe van. A probléma az iskolai nyelvtanítás során is felvetődött, a csak románul oktató iskolák látványosan előnyös helyzetbe kerültek az orosz nyelvűekkel szemben. A kérdést Moldávia hovatartozásának a kérdését is: Európához tartozik, vagy továbbra is elsősorban Oroszországgal és Ukrajnával kell kapcsolatokat tartania.

A kötet harmadik része – mint a címe is mutatja: A Kaukázus, Belső-Ázsia és a külső világ – még nagyobb perspektívát tekint át. *Paul Werth* az örmény egyházfő, a katolikus és a birodalmi Oroszország viszonyát világítja meg. A nehézséget itt az okozza, hogy a katolikus az országon kívül élő örmények egyházfője is, ezért a cári kormánynak mindig a külföldre is tekintettel kellett lennie. Ebben nagy szerepet játszott, hogy a katolikus eredetileg orosz vagy oszmán alattvaló volt. Az orosz kormánynak nem volt módja arra, hogy befolyásolja a katolikus politikáját. Az örmények helyzete hasonlított az oroszországi katolikusokéhoz.

Maeda Hirotake egy 18. századi történetíró, Fazli Khuzani nézeteit mutatja be a kaukázusi népek kötelező migrációjának menetéről, amelyet a perzsa Szafavida-dinasztia kényszerített ki. A cikk csak a kaukázusi politikát elemzi, amely elsősorban az uralkodótól függött. Maeda a függelékben több részletet közöl Fazli művének perzsa szövegéből és ennek angol fordításából.

Victor A. Shnirelman azt vizsgálja, hogyan tárgyalta a szovjet történetírás a csecsenek és ingusok oroszellenes harcait, miként befolyásolta a konkrét szovjet helyzet az események értékelését. A központi figura Samil imám, aki az itteniek számára nemzeti hős. A szovjet történészek hol majdnem hogy elismerték ezt, hol viszont éppen negatív, sőt népellenes figurának ábrázolták. A „népek közti barátság” és az „önkéntes csatlakozás” (más hódítók elkerülésére) volt az uralkodó téma. Samil értékelésébe még magas rangú politikai tényezők is, területi párttitkárok stb. beleszóltak, és bírálták Samilt. A történeti emlékezet azonban ellenállt a hamis értelmezésnek.

Arai Yukiyasu azzal foglalkozik, miképpen hatott a politika a mai mongol nyelv újabb fejlődésére. Bemutatja az eredeti mongol írást és annak három későbbi változatát, ugyanis ezek használata politikai kérdés volt. Részletekben szól a burjátok és a kalmüök nyelvhasználatáról (mongol nyelvjárásokról van szó). A szerző tárgyalja az 1931-ben megindult „latinizálást”, amikor az eredeti írásról a latin betűk használatára tértek át; ezt egy 1931-ben Moszkvában tartott konferencia határozta el. Mongóliában egy évig használták a latin írást, majd a többség egy időre visszatért az eredeti íráshoz. De utána fokozatosan áttértek a cirill betűkön alapuló írásra (1941). A kalmüök már 1924-ben.

Suda Masaru a mahallák, a választott népi gyűlések szerepét mutatja be Üzbegisztánban. A civil társadalmat a kormányzat hozza létre. Esetleg a demokrácia keleti formáját lehet ebben látni. A demokráciára való áttérés még kérdéses. Egy rövid (két oldalas) mellékletben ad áttekintést az egykori szovjet közép-ázsiai köztársaságok statisztikai adatairól.

Láthatóan valóban széles kérdéskört ölel fel ez a kötet. Sok értékes adatával jól használható a tájékoztatásra is, kiadása tehát igen hasznos volt. A recenzens csak azt sajnálja, hogy a gyakran említett magyar példa kapcsán a külföldiek írásaiban nyoma sincs valamiféle megértésnek, tudniillik a magyarok mit és miért tettek a nemzetiségi ügyben. Úgy látszik, a trianoni békeszerződés óta Magyarország egyértelműen „rossz fiú” marad, az ezeréves elnyomó. Fellebbezés nincs.